

The research allowed to bring closer the preferred types of behavior during holiday trips as well as to determine the reasons which motivated the respondents during vacation. The most important motive for tourism trips and recreation was a vacation away from home, so more than 2/3 of respondents answered. Most respondents preferred abroad trips. The main themes to choose foreign destinations were: the opportunity to learn about foreign cultures and weather conditions. Significant was also the opportunity to improve their language skills. The most important motives to spent holiday in Poland were lower prices, shorter travel time and desire to explore own country. The most commonly used source of tourist information proved offers published in Internet as well as friends. Today, the opinion of other tourists becomes extremely important when selecting a tourist destination. So, be careful that satisfied tourists, who leave a place of rest is the best advertising there. Therefore, taking care of the best quality of tourism is becoming an important guarantee of success in this sector. Research tourists equally chose passive and active forms of recreation, although at first there were sunbathing and swimming in the sea.

2.3. Фінансування вищої освіти в контексті забезпечення економічної безпеки вищих навчальних закладів

За сучасних умов розвитку економіки України оптимізується призма сприйняття об'єктивної реальності функціонування вищих навчальних закладів (ВНЗ) з урахуванням їх взаємозв'язку з суб'єктами господарювання та важливої ролі в забезпеченні економічного розвитку України. Об'єктивною підставою для цього є те, що вищі навчальні заклади мають багато спільних характеристик рис з підприємствами. У цьому контексті дослідження питань забезпечення економічної безпеки ВНЗ (в умовах нарощування негативних явищ у сфері вищої освіти) набуває особливого значення в силу специфічних особливостей функціонування вишів.

Однією з найзначніших конкурентних переваг України на шляху до розбудови економіки знань є високий рівень освіченості її громадян. Так, 45 % української робочої сили мають вищу освіту (за цим показником Україна посідає п'яте місце серед 37-ми країн)¹⁶⁶.

За даними рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) за 2015 рік¹⁶⁷ Україна втратила 3 позиції і спустилась з 76-го (у 2014 році) на 79-те місце (у 2015 році) серед 140 країн світу і знаходиться між Гватемалою та Таджикистаном. Причому показник її конкурентоспроможності також знизився на 0,11 з 4,14 до 4,03. В цілому, за 2011-2015 роки позиції України у цьому рейтингу не мали тенденції до стабільного зростання. Так, у 2011 році Україна посідала 82-е місце, у 2012 – 73-тє, у 2013 – 84-тє місце відповідно¹⁶⁸.

Для порівняння, згідно з даними глобального рейтингу конкурентоспроможності у 2013-2014 роках¹⁶⁹, незважаючи на суттєву втрату позицій (Україна у 2013-2014 роках порівняно з даними за 2012-2013 роки перемістилась на 11 позицій, з 73-го на 84-тє

¹⁶⁶ Україна увійшла в рейтинг країн з найбільш якісною вищою освітою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://acf.ua/news/ukra%D1%97na-uvijshla-v-rejting-kra%D1%97n-z-najbilsh-yakisnoyu-vishhoju-osvitoju>.

¹⁶⁷ Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>.

¹⁶⁸ Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>.

¹⁶⁹ Аналіз індексу конкурентоспроможності України в 2013-2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr>.

місце, отримавши показник 4,05 бали з 7 можливих), найкращий стан справ за цей період спостерігався з охопленням населення освітою, якістю викладання природничих та математичних наук, рівнем розвитку залізниці та обсягах ринку. До негативного за цим рейтингом слід віднести те, що у зв'язку з недостатніми обсягами впровадження наукоємних технологій у виробництво та фінансування науки не на належному рівні з часом якість освітніх послуг та рівень вітчизняної науки помітно знижується. Уваги згідно з даними цього рейтингу заслуговує позиція України в рейтингу здатності країни на втримання талантів, тобто високоосвічених кадрів та молодих кваліфікованих спеціалістів, за яким Україна посіла 140 місце з 148. На фоні розвинутої Європи, в державах якої дані індекси мають максимальне значення, шансів на утримання кадрів, які могли б в перспективі допомогти країні подолати труднощі сьогодення, практично не лишається¹⁷⁰.

За даними рейтингу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ у 2015 році¹⁷¹ позитивним результатом України слід вважати той факт, що за вищою освітою та професійною підготовкою держава піднялася на 7 позицій і зайняла 34 місце з 140 країн світу, що є конкурентною перевагою країни (конкурентною перевагою вважається фактор, за яким країна посідає 50-е місце і вище у рейтингу). Також держава за цим рейтингом посіла 14-те місце в світі за рівнем охоплення вищою освітою та 38-е місце за якістю викладання математики та природничих наук, 44-те місце – за доступом до Інтернету в школах (плюс 23 позиції). Освітня реформа передбачає подальші структурні зміни в усіх секторах освіти і науки, що в першу чергу, призведуть до підвищення якості освіти. Зокрема, активно рухається процес надання вишам автономії, закриття неясних установ (сьогодні припинено діяльність 76-ти ВНЗ та філій). У подальшому передбачено кардинальну реформу професійної підготовки. Зокрема, зростає вплив роботодавців на формування змісту програм¹⁷².

Також за результатами рейтингу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ у 2015 році¹⁷³ Україна також має декілька конкурентних переваг за інноваціями: 29-те місце у рейтингу за наявністю наукових та інженерних кадрів, 43-тє – за якістю науково-дослідних закладів та 50-те – за кількістю патентів на винаходи. Очевидним є те, що інновації є потенціалом для зростання економіки. Задля цього необхідні зусилля держави і бізнесу: збільшення обсягу державної закупівлі високотехнологічної продукції (наразі Україна знаходиться на 98-у місці) та вдосконалення співпраці університетів і бізнесу у науці та інноваціях (74-те місце).

За даними результатів досліджень Мельбурнського університету, опублікованими у 2012 році¹⁷⁴, Україна все ще відноситься до країн з якісною вищою освітою держава увійшла до 25 країн з 48 – зайняла 25-те місце). Серед більш ніж 20 критеріїв для порівняння були такі: державні інвестиції у вищу освіту, підготовка потрібних для країни фахівців, зв'язок з університетами за кордоном тощо. В п'ятірці лідерів знаходяться: США, Швеція, Канада, Фінляндія і Данія. США домінують в світі не тільки за сумою інвестицій в освіту, а й за кількістю опублікованих наукових статей. До ТОП-

¹⁷⁰ Аналіз індексу конкурентоспроможності України в 2013-2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-p>.

¹⁷¹ Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>.

¹⁷² Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>.

¹⁷³ Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/news/ukrayina-u-reytingu-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2015>.

¹⁷⁴ Україна увійшла в рейтинг країн з найбільш якісною вищою освітою [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://acf.ua/news/ukra%D1%97na-uvijshla-v-rejting-kra%D1%97n-z-najbilsh-yakisnoyu-vishhoju-osvitoyu>

25 країн для здобуття вищої освіти потрапили також: Швейцарія (6-те місце), Норвегія (7-е), Австралія (8-е), Нідерланди (9-те), Великобританія (10-те), Сінгапур (11-те), Австрія (12-те, Бельгія (13-те), Нова Зеландія (14-те), Франція (15-те), Ірландія (16-те), Німеччина, Гонконг (17-те), ПАР (18-те), Ізраїль (19-те), Японія (20-те), Тайвань (21-е), Корея (22-е), Португалія (23-те), Іспанія (24-те місце відповідно).

У відповідності з результатами проведеного загальнонаціонального опитування з метою дослідження громадської думки щодо вступу до вищих навчальних закладів за результатами зовнішнього незалежного оцінювання та певних питань якості освіти третина населення України (32%) питання вдосконалення якості вищої освіти відносить до завдань першочергової важливості¹⁷⁵.

На даному етапі розвитку економіки України не простежується роль та механізм взаємодії держави на ринку з вишами і, як зворотній ефект, вплив елементів ринку праці на забезпечення економічної безпеки ВНЗ, економічний розвиток країни та забезпечення економічної безпеки держави. Іншими словами, є недосконалим механізм, завдяки реалізації якого відбувається взаємодія випускників вишів та роботодавців шляхом узгодження ціни на інтелектуальний капітал та умов праці між ними з урахуванням іміжду вишів, що сприяє залученню інтелектуального капіталу нації до сфери національного виробництва та забезпечення економічної безпеки ВНЗ та держави. У цьому контексті, доцільно зауважити, що за умови підготовки вишами висококваліфікованих фахівців, які можуть бути затребуваними як на внутрішньому, так і на міжнародних ринках праці, може бути забезпечений висхідний тренд економічного розвитку держави.

Зазначене вимагає зосередження уваги на дослідженні питань підвищення якості вищої освіти та забезпечення економічної безпеки ВНЗ в системній єдності. Що, у свою чергу, потребує розгляду економічної безпеки ВНЗ з урахуванням її включеності до такої понятійної схеми: національна безпека – економічна безпека – економічна безпека країни – економічна безпека держави – економічна безпека підприємства. Також актуальності набуває необхідність проведення глибоких аналітичних досліджень щодо забезпечення економічної безпеки вищих навчальних закладів з урахуванням їх взаємодії, держави та роботодавців на ринку праці.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженими Міністерством економічного розвитку і торгівлі України №1277 від 29.10.13 економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання¹⁷⁶.

У наукових працях відсутнє однозначне трактування поняття «економічна безпека ВНЗ». Найчастіше її характеризують як стан ВНЗ, в якому наявних ресурсів достатньо для запобігання, послаблення або захисту від загроз діяльності вишу¹⁷⁷.

Також варто зазначити, що суттєвий вплив на такий стан справ в сфері вищої освіти,

¹⁷⁵ Тестування та рівний доступ до якісної вищої освіти: громадська думка про ЗНО, вступ до вишів, проблеми вищої школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dif.org.ua/en/polls/2011-year/testuvannya-ta-rivnii-dostup-do-jakisnoi-vishoi-osviti-gromadska-dumka-pro-zno-_vstup-do-vishiv_-_problemi-vishoi-shkoli.htm

¹⁷⁶ Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України / Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.

¹⁷⁷ Мартинюк В.П. Економічна безпека вищих навчальних закладів в Україні: передумови оцінювання. / В.П. Мартинюк [Електронний ресурс] // Економіка Менеджмент Підприємство. 2013. – №25(II). – Режим доступу : <http://eme.ucoz.ua/pdf/252/24.pdf>.

що існує в сучасних умовах, справляє незначний обсяг фінансування освіти, зокрема вищої (це, в свою чергу, є загрозою економічній безпеці ВНЗ), що у 2014–2015 рр. суттєво зменшився порівняно з попередніми роками (таблиця 1)^{178,179,180}.

1. Видатки зведеного бюджету на освіту

	Роки					
	2010 ¹	2011 ¹	2012 ¹	2013 ¹	2014 ¹	2015 ²
Загальні видатки зведеного бюджету, млн грн, усього	37784 2,8	41685 3,6	49245 4,7	50584 3,8	523004 ,75	43315 9,8
Темп зміни загальних видатків зведеного бюджету, % до попереднього року	X	10,32	18,14	2,72	3,39	-17,18
Усього видатків на освіту у загальних видатках зведеного бюджету, млн грн	79826, 0	86253, 6	10156 0,9	10553 8,7	100105 ,6	75907, 0
Темп зміни видатків на освіту у загальних видатках зведеного бюджету, % до попереднього року	X	8,05	17,75	3,92	-5,15	-24,17
Видатки на вищу освіту у загальних видатках на освіту, млн грн	24998, 4	26619, 6	29335, 9	30003, 1	28340, 5	21059, 8
Темп зміни видатків на вищу освіту у загальних видатках на освіту, % до попереднього року	X	6,49	10,2	2,27	-5,54	-25,69
Видатки у % до загальних видатків, усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
з них на освіту, усього	21,1	20,7	20,6	20,9	19,1	17,5
у т.ч. на вищу освіту	6,6	6,4	6,0	5,9	5,4	4,9
Видатки у % до ВВП, усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
з них на освіту, усього	7,4	6,6	7,0	7,3	6,4	5,5
у тому числі на вищу освіту	2,3	2,0	2,0	2,1	1,8	1,5
Видатки на вищу освіту у % до загальних видатків на освіту	31,3	30,9	28,9	28,4	28,3	27,7

¹ Включаючи видатки бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

² Станом на 01.10.2015, без урахування видатків бюджетів Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

У результаті, негативні тенденції у сфері вищої освіти продовжують нарощуватись та чинники, що їх формують виступають одночасно і загрозами економічній безпеці ВНЗ та, як наслідок, держави, країни та національної безпеки в цілому. До загроз можна віднести: погіршення якості вищої освіти, відтік кваліфікованих кадрів з ВНЗ, зменшення чисельності абітурієнтів, непрозорий механізм розподілу бюджетних коштів та скорочення обсягів державного фінансування, загострення конкуренції між вищими за абітурієнтів та між випускниками на ринку праці тощо.

¹⁷⁸ Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Статистичний бюлетень Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/14 навчального року. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

¹⁷⁹ Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Статистичний бюлетень Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/15 навчального року. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

¹⁸⁰ Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Статистичний бюлетень Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2015/16 навчального року. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Поглиблення диспропорцій, що існують на вітчизняному ринку праці з урахуванням невідповідності потреб ринку праці, економіки та вимог роботодавців обсягам та якості підготовки випускників ВНЗ, у свою чергу, призводить до збільшення рівня безробіття, зокрема, серед випускників вишів. Так, за даними таблиці 2¹⁸¹ протягом 2010-2015 рр. спостерігається збільшення частки непрацевлаштованих випускників загальноосвітніх та вищих навчальних закладів (у 2010 р. становила 15,5%, у 2015 р. – 16,4%), незважаючи на зменшення загальної кількості безробітного населення віком 15–70 років протягом 2010-2015 рр.

Важливим чинником, що впливає на такий стан справ, є збільшення кількості абітурієнтів, які вступають на популярні, однак не затребувані в сучасних умовах напрями підготовки/спеціальності і не віддають перевагу при вступі вкрай дефіцитним з точки зору забезпечення потреб промисловості та економіки в цілому спеціальностям, подальше працевлаштування за якими не є для них неперіоритетне через низький рівень оплати праці на підприємствах та скорочення їх кількості в сучасних умовах. У результаті дії зазначеного чинника відбувається зменшення мобільності робочої сили, подальша локалізація випускників ВНЗ у великих містах.

2. Безробітне населення (за методологією МОП) за причинами незайнятості у 2010-2015 рр.¹ (у середньому за період)

Роки	Безробітне населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб	Темп зміни безробітного населення віком 15-70 років, % до попереднього року	за причинами незайнятості, відсотків									
			вивільнені з економічних причин	звільнені за власним бажанням, за угодою сторін	звільнені у зв'язку з закінченням строку контракту або договору найму	сезонний характер роботи	не працевлаштовані після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів	виконують домашні (сімейні) обов'язки тощо	стан здоров'я, оформлення пенсії	демобілізовані з військової строкової служби	студенти, учні денної форми навчання	інші причини
2010	1713,9	X	33,0	27,2	10,0	6,3	15,5	2,4	0,9	1,3	0,2	3,2
2011	1661,9	-3,03	27,7	30,1	9,2	6,9	18,1	2,5	0,9	1,2	0,2	3,2
2012	1589,8	-4,34	23,5	34,0	8,4	8,8	16,9	2,5	1,5	1,4	0,1	2,9
2013	1510,4	-4,99	21,9	34,6	8,1	8,4	16,8	3,8	1,2	1,0	0,2	4,0
2014	1847,6	22,33	22,3	31,8	7,8	9,3	16,7	4,6	1,4	0,3	0,6	5,2
2015	1654,7	-10,44	27,8	28,9	7,5	9,9	16,4	3,7	0,9	0,3	0,1	4,5

¹ Дані за 2010-2014 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, за 2015 рік – також без частини зони проведення антитерористичної операції.

Зазначене дає підстави до висновків про те, що незначний обсяг фінансування сприяє не тільки погіршенню якості вітчизняної вищої освіти, але й – зниженню рівня економічного розвитку країни та являється загрозою економічній безпеці вишів, а

¹⁸¹ Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Безробітне населення (за методологією МОП) за причинами незайнятості у 2010–2015 рр. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

відтак, економічній безпеці держави, країни і національній безпеці в цілому.

Для запобігання (за можливості) виникненню загроз економічній безпеці ВНЗ, держави, і національній безпеці в цілому або їх усунення, доцільним вбачається реалізація комплексу заходів в контексті фінансування ВНЗ: збільшення обсягів фінансування вишів з державного бюджету, різних фондів та за рахунок надходження коштів від приватних осіб в якості благодійних внесків та сплати за навчання; здійснення фінансової підтримки на державному рівні та за допомогою різноманітних фондів молодіжних, так званих startup-проектів та різноманітних організаційних форм підприємств шляхом надання субсидій, пільгових кредитів, здійснення консультування тощо.

2.4. Соціалізація ринку праці як напрям реалізації концепції гідної праці в Україні

За останні два десятиліття під впливом цілої низки чинників як внутрішнього, так і зовнішнього походження, найсуттєвіші суспільні перетворення відбулися й відбуваються саме в соціально-трудовій сфері. Складовою цих перетворень і трансформацій, що здійснюються в економіці і суспільстві, є принципово нові зміни, що відбуваються в ролі, статусі, можливостях, мотивації, цінностях людини, і передусім, людини економічної як ресурсу, носія найбільш потужного, найбільш затребованого капіталу. Сучасна роль економічно активної людини суттєво змінюється. Вона стає носієм не тільки найбільш потужного, найбільш продуктивного капіталу – людського, а водночас суттєвим чинном впливає на соціально-економічний прогрес.

Адже на сучасному етапі розвитку економіки і суспільства економічна і соціальна складова суспільного поступу помінялися місцями. І це доведено не тільки економічною наукою, а й підтверджуються практикою, що економічний і соціальний прогрес, економічний і соціальний розвиток узгоджуються та мають одновекторну динаміку тоді, коли економічні досягнення супроводжуються соціалізацією суспільних відносин та коли така соціалізація виявляється передусім у соціально-трудовій сфері і стосується інтересів абсолютної більшості економічно активного населення. Домінантою номер один стають соціально-трудові прерогативи, людський розвиток. Утім ці зміни так і не наблизили нас до стабільності, не надали соціально-економічному розвитку стійкої позитивної динаміки, не сприяли подоланню наслідків фінансово-економічної кризи і переходу економіки України до фази поживлення і подальшого прискореного зростання на базі інноваційно-інвестиційної моделі та системних реформ, не усунули асиметрії в економічному і соціальному розвитку.

Найважливішою складовою соціально-трудової сфери є ринок праці, який дзеркально відображає більшість соціально-економічних процесів, що відбуваються у державі, та фокусує в собі найгостріші проблеми: високий рівень безробіття; посилення структурних диспропорцій зайнятості; зміни в якості робочої сили і мотивації праці; падіння рівня доходів населення тощо.

Причини, які дестабілізують соціально-трудову сферу, є водночас і причинами, які обмежують розвиток соціалізації ринку праці та інституту гідної праці. Найбільш значущими із них є наступні:

- глобалізація світової економіки у її нинішньому форматі та неоднозначність наслідків її впливу на соціалізацію ринку праці, та усі складові інституту гідної праці;
- формування нової економіки, яка докорінно змінює усталені елементи ринку праці (попит, пропозицію, ціну послуг праці) та механізм його функціонування,